

**Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah
ibni Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien
Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam**

*His Majesty Sultan Haji Hassanal Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah
ibni Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien
The Sultan and Yang Di-Pertuan of Brunei Darussalam*

TUTONG DISTRICT

**Published by
English News Division
Information Department
Prime Minister's Office
Brunei Darussalam BB3510**

**The contents, generally, are based on
information available in
Brunei Darussalam Newsletter and Brunei Today
First Edition 1988
Seventh Edition 2013**

Editorial Advisory Board/Sidang Redaksi

Dr. Haji Muhammad Hadi bin Muhammad Melayong
(hadi.melayong@information.gov.bn)
Hajah Noorashidah binti Haji Aliomar
(noorashidah.aliomar@information.gov.bn)

Editor/Penyunting

Sastra Sarini Haji Julaini (sarini.julaini@information.gov.bn)

Sub Editor/Penolong Penyunting

Hajah Noorhijrah Haji Idris (noorhijrah.idris @information.gov.bn)

Text & Translation/Teks & Terjemahan

Hajah Apsah Haji Sahdan (apsah.sahdan@information.gov.bn)

Layout/Reka Letak

Hajah Apsah Haji Sahdan

Proof reader/Penyemak

Hajah Norpisah Md. Salleh (norpisah.salleh@information.gov.bn)

Map of Brunei/Peta Brunei

Haji Roslan bin Haji Md. Daud (roslan.daud@information.gov.bn)

Photos/Foto

Photography & Audio Visual Division of Information Department
Haji Ariffin Haji Mohd Noor, Hajah Noorhijrah Haji Idris,
Ak. Abu Bakaruddin Shah Dinny Pg. Haji Kamaruddin

.....
ISBN 99917-49-34-9

Printed by/Dicetak oleh
Jabatan Percetakan Kerajaan

All rights reserved. No parts of this book may be reprinted or reproduced or utilised in any form or by any electronic, mechanical or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieved system, without permission in writing from Director of Information, Information Department, Prime Minister's Office, Brunei Darussalam.

Hak cipta terpelihara. Tidak dibenarkan mengeluarkan ulang mana-mana bahagian isi kandungan buku ini dalam apa bentuk sekalipun sama ada secara elektronik, fotografi, mekanik, rakaman atau cara lain sebelum mendapatkan keizinan bertulis daripada Pengarah Penerangan, Jabatan Penerangan, Jabatan Perdana Menteri, Negara Brunei Darussalam.

Contents/Isi kandungan

Brunei in Brief	7
<i>Ringkasan Sejarah Brunei</i>	26
Background	8
<i>Latar Belakang</i>	27
Places of Interest	10
<i>Tempat-tempat Menarik</i>	29
Shopping	16
<i>Membeli-belah</i>	32
Water	17
<i>Air</i>	33
Electricity	18
<i>Elektrik</i>	34
Road	19
<i>Jalan Raya</i>	38
Medical and Health	21
<i>Perubatan dan Kesihatan</i>	35
Education	20
<i>Pendidikan</i>	36
National Housing Programme	22
<i>Rancangan Perumahan Negara</i>	37
Agriculture	23
<i>Pertanian</i>	39
Sawmilling	23
<i>Kilang Papan</i>	39

TUTONG DISTRICT / DAERAH TUTONG

● Taman Rekreasi
Sungai Basong

● Tamu Tutong

● Pantai Seri Kenangan

● Taman Warisan
Tasek Merimbun

LAUT CHINA SELATAN

DAERAH
BRUNEI DAN MUARA
Bandar
Seri Begawan

DAERAH
TUTONG

DAERAH
TEMBURONG

Kuala Belait

Seria

DAERAH
BELAIT

SARAWAK

● Bangar

Brunei Darussalam in Brief

BRUNEI DARUSSALAM is situated on the north-west coast of the Island of Borneo where historical findings suggest that the Brunei Kingdom began more than 1,500 years ago, pre-dating Islam. Its earliest existence was believed to be a tributary province of the Java-based Majapahit Empire. After the disintegration of the Majapahit Empire, Brunei rulers took charge of their own territorial responsibility.

Ancient Chinese texts referred Brunei to as either Puni or Poli and documented interactions with the Chinese Empire in the years 518, 523, 616, 669, 977, 1279 and 1369-1643 AD.

Imperial Chinese texts also indicated that Islamic influence was established in Brunei as early as 977 AD, and the employment of Arabic characters in Brunei's written language, hitherto Sanskrit, started before 1370. Imperial Chinese texts noted that Brunei's King named Awang Alak Betatar embraced the Islamic faith in 1371 in conjunction with his marriage to a princess from a neighbouring kingdom.

The Chinese people who came to Brunei in 1370 said that Brunei was ruled by an Islamic ruler known as Ma-ha-mo-sha or Sultan Muhammad Shah. Consequently, Sultan Muhammad Shah is the Islamic name of Awang Alak Betatar. As a territory administered by a Muslim government, subsequent Brunei sovereigns became known as sultans.

Brunei Darussalam's capital is Bandar Seri Begawan with a total land mass of 100.36 sq. km. The total population of Brunei Darussalam was 414,400 (2010) with 57.4 per cent were aged from 20 to 54 years old. Majority of the population were Malays with an estimated 273,600 people, followed by Chinese with 45,400 people and 95,400 people comprising of other minor groups.

Brunei Darussalam has four districts namely Brunei-Muara, Tutong, Belait and Temburong District. Each district is made up of several *mukim* (a *mukim* consists of a group of *kampung* or villages) where it is administrated by the District Office which is under the purview of a District Officer. The total land area of Brunei Darussalam is 5,765 sq. km.

Tutong District

Tutong District is the third largest district bordering the South China Sea to the north, Brunei-Muara District to its northern-east and Belait District to its southern-west.

It covers an area of approximately 1,166 sq. km. with an estimated population of 44,255 people (2010). Its population comprise of the Malay, Chinese and other indigenous groups.

Most of the administration and business activities take place at Pekan Tutong. It has eight *mukim* namely:

- Mukim Pekan Tutong
- Kampung Panchor Dulit
- Kampung Panchor Papan
- Kampung Sengkarai
- Kampung Kuala Tutong
- Kampung Penanjong
- Bukit Bendera
- Kampung Kandang
- Kampung Penabai
- Kampung Petani
- Kampung Serambangun
- Kampung Tanah Burok
- Paya Pekan Tutong
- Tutong Kem

- **Mukim Keriam**
 - Kampung Kupang
 - Kampung Keriam
 - Kampung Bukit Panggal
 - Kampung Luagan Dudok
 - Kampung Maraburong
 - Kampung Sinaut
 - Kampung Sungai Kelugos
 - Kampung Ikas
 - Kawasan Padang Tembak Binturan
- **Mukim Telisai**
 - Kampung Telisai
 - Kampung Danau
 - Kampung Bukit Beruang
 - Kampung Binchaya
 - Kampung Bukit Pasir
 - Kampung Keramut
 - Kampung Pangkalan Dalai
 - Kampung Penyatang
 - Kampung Sungai Paku
 - Kampung Telamba
 - Kampung Tumpuan Ugas
 - Kampung Panapar - Danau
- **Mukim Tanjong Maya**
 - Kampung Penapar
 - Kampung Tanjong Maya
 - Kampung Lubok Pulau
 - Kampung Bukit Udal
 - Kampung Bangunggoss
 - Kampung Bukit Sibut
 - Kampung Liulon
 - Kampung Padang
 - Kampung Pemadang
 - Kampung Sebakit
 - Kampung Tanjong Panjang
- **Mukim Lamunin**
 - Kampung Lamunin
- Kampung Layong
- Kampung Bukit Sulang
- Kampung Panchung
- Kampung Bintudoh
- Kampung Biong
- Kampung Bukit Bang Dalam
- Kampung Bukit Barun
- Kampung Kuala Abang
- Kampung Menengah
- **Mukim Kiudang**
 - Kampung Birau
 - Kampung Kiudang
 - Kampung Pad Nunok
 - Kampung Pangkalan Mau
 - Kampung Batang Mitus
 - Kampung Bakiau
 - Kampung Kebia
 - Kampung Luagan Timbaran
 - Kampung Mungkom
- **Mukim Rambai**
 - Kampung Rambai
 - Kampung Merimbun
 - Kampung Benutan
 - Kampung Supon Besar
 - Kampung Supon Kecil
 - Kampung Lalipo
 - Kampung Kuala Ungar
 - Kampung Belabau
 - Kampung Bedawan
- **Mukim Ukong**
 - Kampung Ukong
 - Kampung Bukit
 - Kampung Long Mayan
 - Hutan Simpan Andulau
 - Kampung Pak Bidang
 - Kampung Pangkalan Ra'an
 - Kampung Sungai Damit Pemadang

Places of Interest

Pantai Seri Kenangan is one of the famous beaches in Brunei Darussalam. Visitors will be mesmerised with the beautiful sceneries the beach has to offer. Besides picnicking, visitors can also do fishing on the other side of the beach which is the Tutong River. Small huts along the beach are available for visitors as well as mini playground, beach soccer court, restaurant and restrooms.

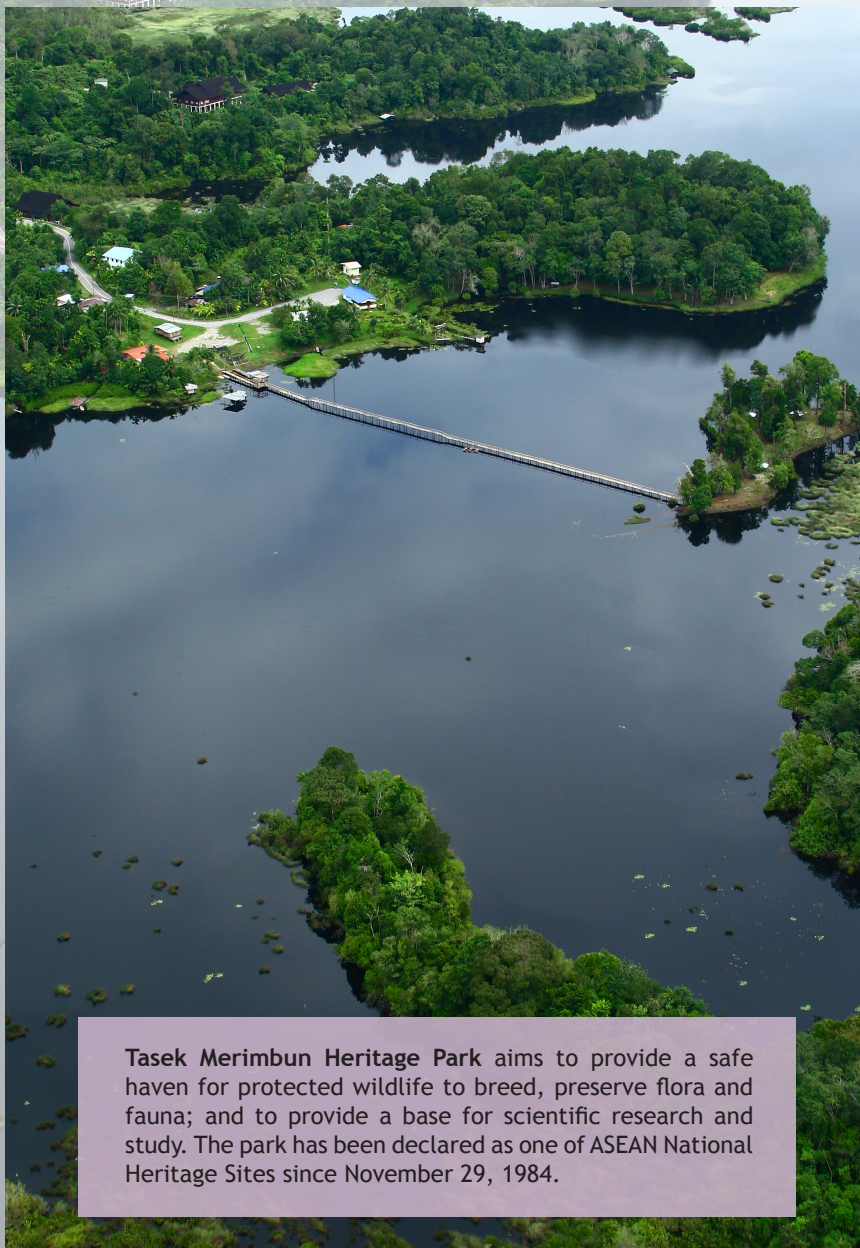
Pantai Persiaran Pengkalan Pinang Penanjong is another beautiful beach officially opened in June 2010 after receiving a facelift. Small huts for picnicking are available for visitors. Seashell collectors and young children may love this beach as seashells can easily be found here.

Sungai Basong Recreational Park can easily be reached as it is located near the main road leading to Pekan Tutong. The park offers visitors with relaxing sceneries suitable for brisk walks and hiking. A mini house of Bruneian ethnics like Puak Kedayan and Puak Dusun are also made available. Other facilities provided are *surau* (mini prayer hall), small huts, restrooms and restaurant.

Tumpuan Telisai Recreational Park covers an area of two hectares where it hosts a number of unique and interesting species of trees such as Penaga laut (*Callophylum inophyllum*), Ketapang (*Terminalia catappa*), Kulimpapa (*Vitex pubescens*). The park is located besides the sea and offers a wider scope of recreational opportunities.

Tasek Merimbun Heritage Park aims to provide a safe haven for protected wildlife to breed, preserve flora and fauna; and to provide a base for scientific research and study. The park has been declared as one of ASEAN National Heritage Sites since November 29, 1984.

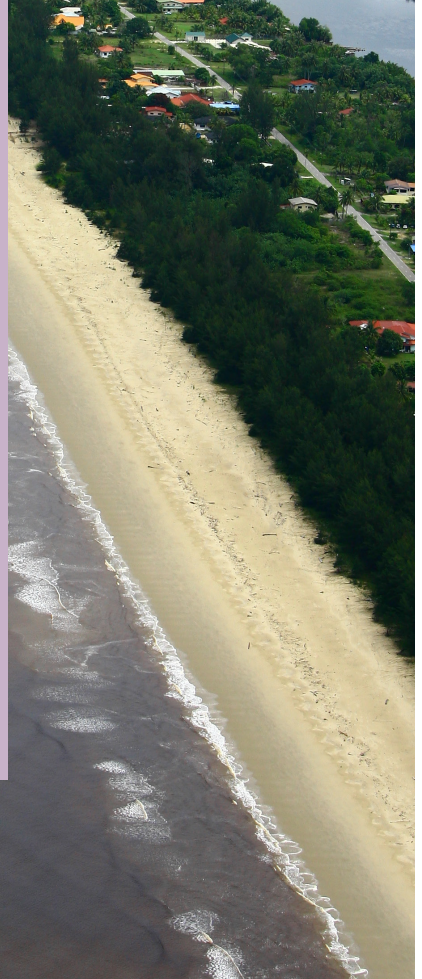
Tamu and Pasarneka Serampangun is located close to Pekan Tutong. This market sells a variety of products ranging from fresh fruits and vegetables, flowers, poultry, arts and handicrafts, food and drinks and even clothing. A wet market is also available where prices are affordable. The best day to visit this market is on Thursday where traders throughout the country gather here to sell their best products.

Some of the other places of interest in this district include:

- Pantai Pengasing, Kampung Sengkarai
- Tutong Riverfront, Pekan Tutong
- Gerai Selera Tutong
- Arca Warisan Emas 60
- Bukit Ambok, Kampung Suran
- Pulau Tanjong Maya
- Telaga Mandian Puteri
- Taman Hutan Nak Pulau
- Bukit Kukub, Kampung Bukit Udal
- Tamu Kampung Long Mayan
- Wasai Bedanu, Kampung Kiudang/Mungkom
- Wasai Batu Mapan, Kampung Pad Nunok
- Gerai KM 28, Kampung Kupang
- Rumah Warisan, Kampung Kupang
- Pantai Danau
- Gerai Mukim Telisai
- Tasek Medit
- Kampung Kebubok Long House
- Gerai Kampung Merimbun
- Gerai Rambai
- Tanaman Padi Keranching

Shopping

Tutong District offers a string of retail shops selling a variety of items from handcraft, clothes to daily necessities based at Pekan Tutong.

Basic Facilities

Water

The water supply, sewerage and drainage sectors play important roles in Brunei Darussalam's socio-economic development as they contribute towards the improvement of the quality of life and well-being of the people and the creation of a clean and healthy environment.

The introduction of piped water supply throughout the country began in the 1970's. In the early 1980's, the government formulated a Master Plan, which aimed to meet the rising demand resulting from the growth of population and development activities.

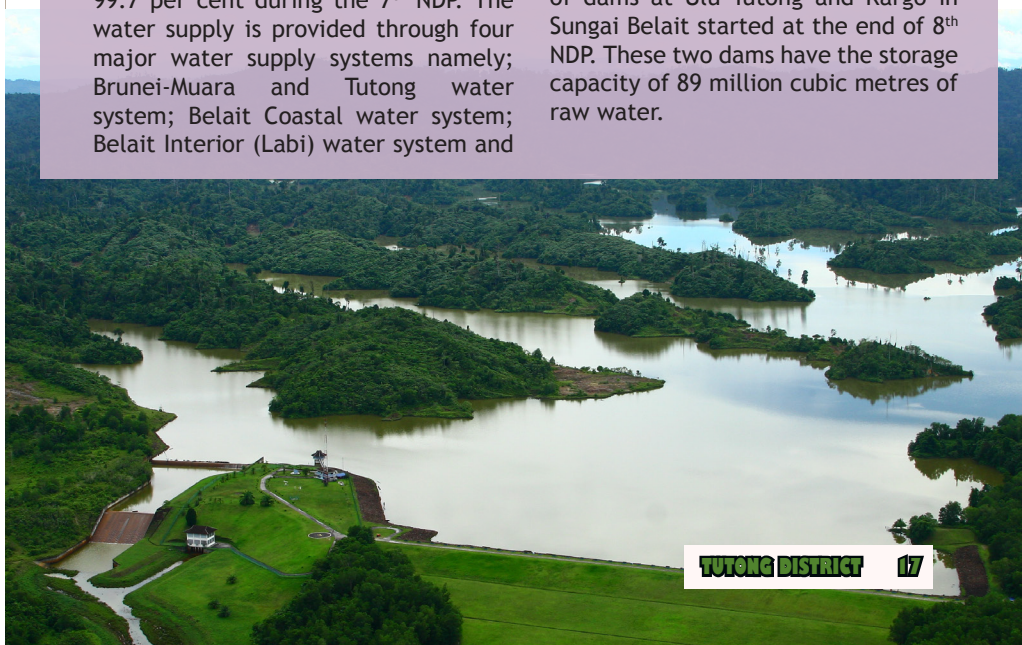
At the end of the 8th National Development Plan (NDP), 99.9 per cent of the population has been supplied with clean piped water, compared to 99.7 per cent during the 7th NDP. The water supply is provided through four major water supply systems namely; Brunei-Muara and Tutong water system; Belait Coastal water system; Belait Interior (Labi) water system and

Temburong water system.

Residents of Tutong District receive their clean supply of water from Bukit Barun Water Treatment Plant.

Through the National Development Plan 2007 - 2012, the focus of the water sector are to: (i) ensure that the water resource is increased and available even during dry season; (ii) increase the capacity of water treatment to exceed demand by 20 per cent; (iii) and to reduce the unaccounted water and improve the water quality.

As part of the effort to increase water resources and ensure that water is available even during dry season, the development and construction of dams at Ulu Tutong and Kargo in Sungai Belait started at the end of 8th NDP. These two dams have the storage capacity of 89 million cubic metres of raw water.

Electricity

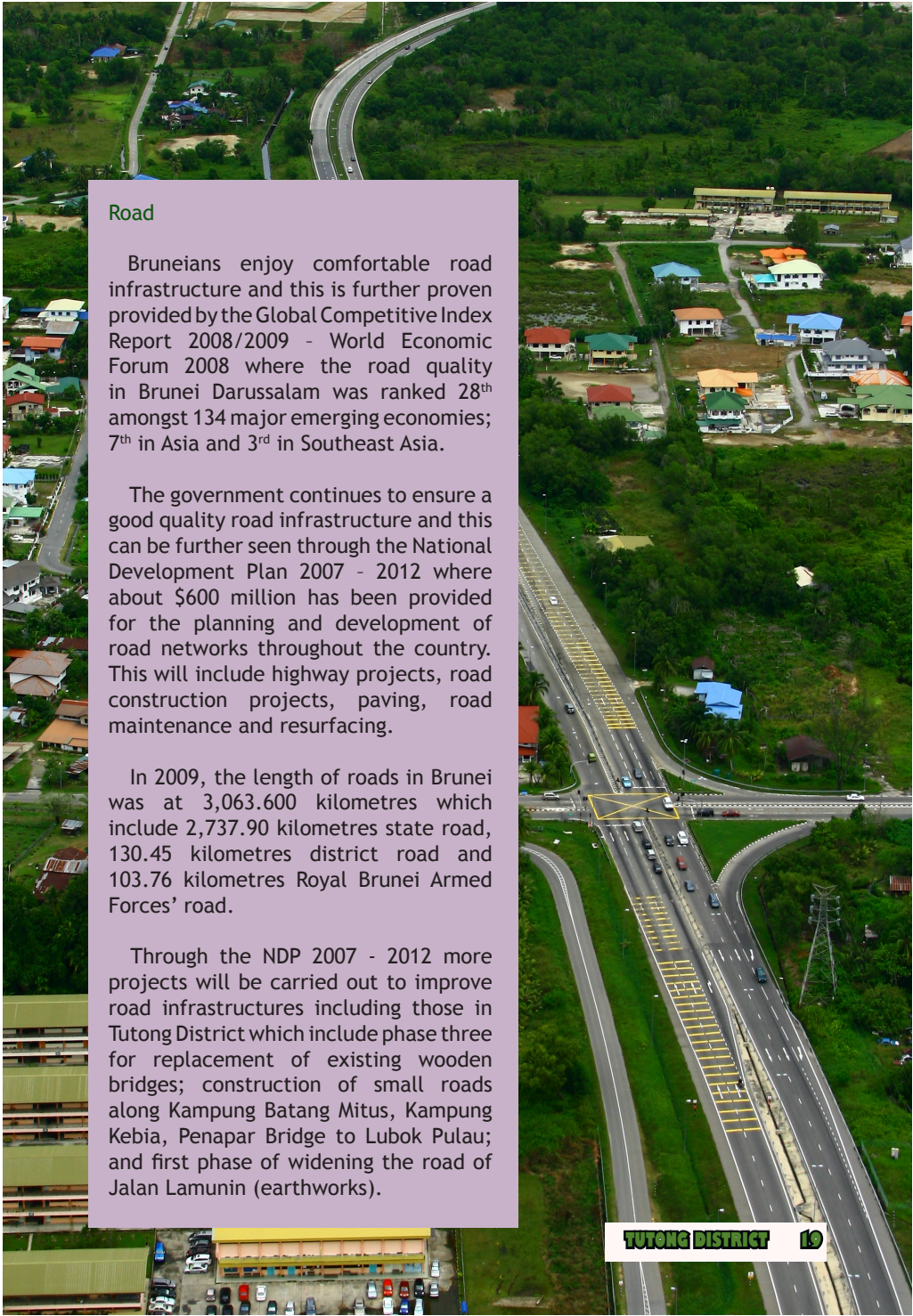
The main government agency involved in the sector is the Department of Electrical Services (DES). DES is in charge of generation, transmission and distribution from its four power stations. The rest of the sultanate's installed capacity comes from the Berakas Power Management Company Sdn. Bhd. (BPMC), an independent outfit which has its own power stations.

Brunei Darussalam is divided into three independent networks, with DES operating network one - which covers the Brunei-Muara, Tutong and Belait Districts - and network two, which covers the Temburong District and network three covers the area of Gadong, Jerudong dan Berakas.

To satisfy the increasing demand for electricity supply, the government has built the Bukit Panggal Power Station based on 140-acre of land. Construction works to build this power station began on July 1, 2005 with a cost of \$161,129,543.00 which is a project under the 7th National Development Plan. It was completed by January 28, 2008.

Based on National Development Plan 2007 - 2012 more improvement works will be carried out to cater the projected growing demands for power supply. In Tutong District, a plan has been made to carry out consultation works for the proposed construction of Bukit Panggal Power Station's second phase combined cycle power station.

Road

Bruneians enjoy comfortable road infrastructure and this is further proven provided by the Global Competitive Index Report 2008/2009 - World Economic Forum 2008 where the road quality in Brunei Darussalam was ranked 28th amongst 134 major emerging economies; 7th in Asia and 3rd in Southeast Asia.

The government continues to ensure a good quality road infrastructure and this can be further seen through the National Development Plan 2007 - 2012 where about \$600 million has been provided for the planning and development of road networks throughout the country. This will include highway projects, road construction projects, paving, road maintenance and resurfacing.

In 2009, the length of roads in Brunei was at 3,063.600 kilometres which include 2,737.90 kilometres state road, 130.45 kilometres district road and 103.76 kilometres Royal Brunei Armed Forces' road.

Through the NDP 2007 - 2012 more projects will be carried out to improve road infrastructures including those in Tutong District which include phase three for replacement of existing wooden bridges; construction of small roads along Kampung Batang Mitus, Kampung Kebia, Penapar Bridge to Lubok Pulau; and first phase of widening the road of Jalan Lamunin (earthworks).

Education

Brunei Darussalam recently launched a new education system known as *Sistem Pendidikan Negara Abad Ke-21* (National Education System for 21st Century) or SPN21. The implementation of SPN21 is timely particularly in today's fast changing technology and it aims to meet the social and economic challenges of the 21st century and equip students with 21st century skills.

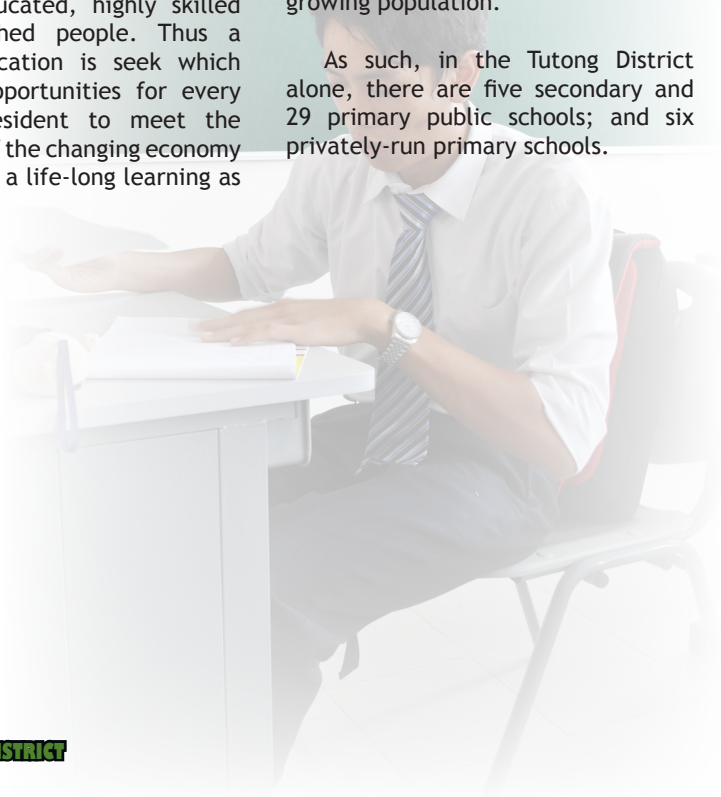
The Government of His Majesty The Sultan and Yang Di-Pertuan of Brunei Darussalam puts education as one of its main priority as through its National Vision 2035, it aspires to achieve an educated, highly skilled and accomplished people. Thus a first class education is seek which can provide opportunities for every citizen and resident to meet the requirements of the changing economy and encourages a life-long learning as

well as achievements in sport and the arts. This success will be measured by the highest international standards.

Thus education has been given for free for the citizens of Brunei Darussalam and measures are taken to ensure that everyone receives proper education, further enforced through the Compulsory Education Order, 2007.

Academic institutions involving the primary, secondary and higher-learning were built throughout the nation and more institutions will be built based on the demand and growing population.

As such, in the Tutong District alone, there are five secondary and 29 primary public schools; and six privately-run primary schools.

Medical and Health

The government places great importance on the nation's health facilities. To ensure that all levels of the community receive proper health care, more health centres and clinics have been established and the government provides practically free health care to all citizens.

In Tutong District, the Pengiran Muda Mahkota Pengiran Muda Haji Al-Muhtadee Billah Hospital is its main referral hospital housing 138 beds. Established in 1997, this hospital is well equipped with high-technology medical equipment.

It has comprehensive services including a large outpatient department; accident and emergency; pediatrics; obstetrics and gynecology; physiotherapy; psychiatry; general surgery; dental; ear, nose and throat clinic; eye clinic; physiotherapy; occupational therapy and inpatient wards.

A flying-doctor service is also made available for the rural parts of Tutong District particularly for residents at Kampung Mapol and Kampung Supon Besar.

In addition, there are four health centres based at Pekan Tutong, Kampung Sungai Kelugos, Kampung Telisai and Kampung Lamunin. Whilst Traveling Clinic are also provided at Pekan Tutong, Kampung Sungai Kelugos, Kampung Lamunin, Kampung Telisai and Kampung Rambai.

Under the National Development Plan 2007-2012, a number of projects are in the pipeline which will ensure more efficient health and medical care services. In Tutong District, a dialysis centre will also be set up where it will bring convenience to the local residents especially those who has to undergo dialysis treatment.

National Housing Programme

The Government of His Majesty The Sultan and Yang Di-Pertuan of Brunei Darussalam in implementing its policy in providing its entire citizens with proper accommodation in a pleasant environment, with the citizen households owning their own houses, various schemes had been introduced as early as the 1950's.

The resettlement programmes began as early as 1951 when the residents of Kampung Bendahara Lama from Kampung Ayer were resettled to Bunut Resettlement Area in Mukim Kilanas of the Brunei-Muara District.

A nationwide survey was conducted in 1970's to identify the people's housing needs. Hence as a result, the first of many housing schemes, the Lambak Kanan National Housing Scheme in the Brunei-Muara District was introduced covering a site of about 810 hectares where 84 houses under Phase One had been completed and allocated to the successful applicants in early 1986.

More similar and other housing schemes were introduced since then which include the Landless Indigenous Citizens Housing Scheme (STKRJ), Temporary Occupation-of-land License (TOL) and Infill Scheme (IS).

Similar housing programmes were carried out in the Tutong District namely the Bukit Beruang National Housing Scheme; Kampung Lugu

Landless Citizens Housing Scheme; and Kampung Telisai Landless Indigenous Citizens Housing Scheme.

Agriculture

In its bid to diversify the economy, much emphasis has been given on the agricultural sector, one of the sectors with huge potential to be explored for economic benefits.

There is a positive growth in the agricultural sector where the gross output of agricultural production in 2008 saw livestock contributing to \$131.6 million, \$41.35 million from crops and \$52.53 million from processed agri-food bringing to more than \$200 million in revenue compared to only \$113.02 million in 1999, a 99 per cent increase.

Whilst the vision for the agrifood industry is to increase sales figure to \$340 million by 2015, which is an increase of 512 per cent compared to 2008 with \$52.53 million.

The year 2009 saw a remarkable achievement in its paddy plantation sector. With the harvesting of 'Beras Laila', the path towards sustaining a stable food security though rice production is becoming more visible. It has the ability to be cultivated twice in a year and has suitable level of micro-nutrients flowed with low carbohydrate and fibre with high protein.

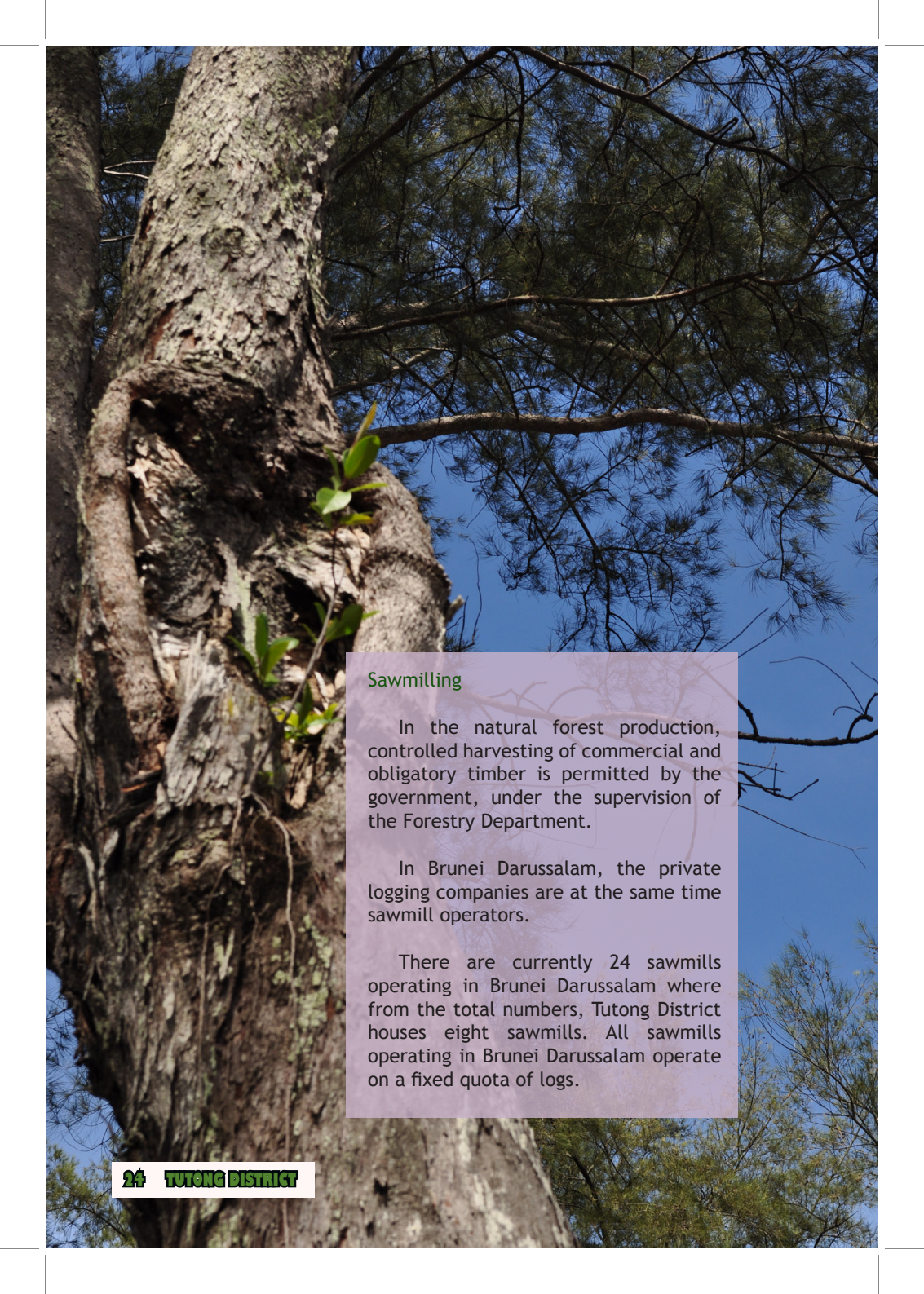
An area of 3,804.15 hectares has been gazetted as agricultural development area in Tutong District namely:

- 1 Sungai Paku Agricultural Development Area, Mukim Telisai
- 2 Kupang Agricultural Development Area
- 3 Maraburong Agricultural Development Area
- 4 Birau (Penempatan Peladang) Agricultural Development Area
- 5 Pad Nunok/Sungai Burong Agricultural Development Area, Kiudang
- 6 Batang Mitus (Halaman) Agricultural Development Area
- 7 Bang Nukat Agricultural Development Area, Lamunin (GP.133)
- 8 Birau Agricultural Development Area (Station)
- 9 Batang Mitus Agricultural Development Area (Fruits)
- 10 Bang Nukat Agricultural Development Area, Lamunin (GP.400)
- 11 Sungai Supon Besar Agricultural Development Area
- 12 Tanjung Maya Agricultural Development Area
- 13 Supon Kecil Agricultural Development Area*

(*) New area for paddy plantation which is undergoing process for gazette

Tutong District is also known as one of the nation's producer of paddy where in 2009, an area of 129.41 hectares of land have been allocated. In 2009 alone, Tutong District harvested 190.37 metric tonnes of paddy involving 425 farmers.

Sawmilling

In the natural forest production, controlled harvesting of commercial and obligatory timber is permitted by the government, under the supervision of the Forestry Department.

In Brunei Darussalam, the private logging companies are at the same time sawmill operators.

There are currently 24 sawmills operating in Brunei Darussalam where from the total numbers, Tutong District houses eight sawmills. All sawmills operating in Brunei Darussalam operate on a fixed quota of logs.

DAERAH TUTONG

**Diterbitkan oleh
Bahagian Berita Inggeris
Jabatan Penerangan
Jabatan Perdana Menteri
Negara Brunei Darussalam BB3510**

Isi kandungan umumnya berdasarkan kepada
maklumat yang terkandung di dalam
Brunei Darussalam Newsletter dan Brunei Today
Edisi Pertama 1988
Edisi Ketujuh 2013

Brunei Darussalam

BRUNEI Darussalam terletak di barat laut pantai Kepulauan Borneo yang dipercayai telah wujud 1,500 tahun yang lalu, sebelum kedatangan Islam. Awal kewujudannya dipercayai sebagai sebuah daerah berpangkalan di sungai Pulau Jawa Kerajaan Majapahit. Selepas kejatuhan Kerajaan Majapahit, Raja-raja Brunei mengambil tanggungjawab wilayah mereka sendiri.

Teks Cina kuno merujuk Brunei sebagai Puni atau Poli dan dicatatkan perhubungan dengan Kerajaan China dalam tahun 518, 523, 616, 69, 977, 1279 dan 1369-1643 selepas Masihi.

Teks Cina Agung juga menunjukkan bahawa pengaruh Islam telah wujud di Brunei seawal abad 977 selepas Masihi, dan penggunaan karakter Arab dalam bahasa tulisan Brunei, yang sebelumnya Sanskrit, bermula sebelum 1370. Teks Cina Agung menyatakan Raja Brunei bernama Awang Alak Betatar telah memeluk agama Islam pada tahun 1371 setelah berkahwin dengan puteri dari kerajaan jiran.

Orang Cina yang datang ke Brunei pada tahun 1370 berkata bahawa

Brunei telah diperintah oleh seorang pemerintah Islam dikenali dengan Ma-ha-mo-sha atau Sultan Muhammad Shah yang juga dikenali sebagai nama Awang Alak Betatar sebelum memeluk agama Islam. Sebagai sebuah wilayah yang ditadbir oleh Kerajaan Islam, pemerintah Brunei seterusnya dikenali sebagai sultan.

Ibu kota Negara Brunei Darussalam ialah Bandar Seri Begawan dengan keluasan 100.36 kilometer persegi. Jumlah penduduk Negara Brunei Darussalam ialah 414,400 orang (anggaran 2010) dengan 57.4 peratus berusia 20 hingga 54 tahun. Majoriti penduduk adalah bangsa Melayu iaitu dianggarkan sebanyak 273,600 orang, diikuti bangsa Cina dengan 45,400 orang dan 95,400 orang terdiri daripada bangsa lain.

Brunei Darussalam mempunyai empat buah daerah, iaitu Daerah Brunei-Muara, daerah Tutong, Daerah Belait dan Daerah Temburong. Setiap daerah terdiri daripada beberapa buah mukim (sebuah mukim terdiri daripada beberapa buah kampung) yang ditadbir oleh Pejabat Daerah di bawah pengawasan Pegawai Daerah. Keseluruhan keluasan Negara Brunei Darussalam ialah 5,765 km. persegi.

Daerah Tutong

Latar Belakang

Tutong adalah daerah ketiga terbesar terletak di bahagian barat laut Negara Brunei Darussalam, bersempadan Laut China Selatan ke utara, Daerah Brunei Muara di sebelah timur laut dan Daerah Belait pada sebelah barat daya.

Daerah Tutong mempunyai keluasan kira-kira 1,166 km. persegi, dengan jumlah penduduk 44,255 orang (2010). Penduduknya terdiri daripada bangsa Melayu, Cina dan puak lain.

Urusan pentadbiran dan aktiviti perniagaan tertumpu di Pekan Tutong. Daerah Tutong mempunyai lapan mukim, iaitu:

- **Mukim Pekan Tutong**
 - Kampung Panchor Dulit
 - Kampung Panchor Papan
 - Kampung Sengkarai
 - Kampung Kuala Tutong
 - Kampung Penanjong
 - Bukit Bendera
 - Kampung Kandang
 - Kampung Penabai
 - Kampung Petani
 - Kampung Serampangun
 - Kampung Tanah Burok
 - Paya Pekan Tutong
 - Tutong Kem

- **Mukim Keriam**

- Kampung Kupang
- Kampung Keriam
- Kampung Bukit Panggal
- Kampung Luagan Dudok
- Kampung Maraburong
- Kampung Sinaut
- Kampung Sungai Kelugos
- Kampung Ikas
- Kawasan Padang Tembak Binturan

- **Mukim Telisai**

- Kampung Telisai
- Kampung Danau
- Kampung Bukit Beruang
- Kampung Binchaya
- Kampung Bukit Pasir
- Kampung Keramut
- Kampung Pangkalan Dalai
- Kampung Penyatang
- Kampung Sungai Paku
- Kampung Telamba
- Kampung Tumpuan Ugas
- Kampung Penapar - Danau

- **Mukim Tanjong Maya**

- Kampung Penapar
- Kampung Tanjong Maya
- Kampung Lubok Pulau
- Kampung Bukit Udal
- Kampung Bangunggoss
- Kampung Bukit Sibut
- Kampung Liulon
- Kampung Padang
- Kampung Pemasang
- Kampung Sebakit
- Kampung Tanjong Panjang

- **Mukim Lamunin**

- Kampung Lamunin
- Kampung Layong
- Kampung Bukit Sulang

- Kampung Panchung

- Hutan Simpan Bukit Ladan
- Kampung Bintudoh
- Kampung Biong
- Kampung Bukit Bang Dalam
- Kampung Bukit Barun
- Kampung Kuala Abang
- Kampung Menengah

- **Mukim Kiudang**

- Kampung Birau
- Kampung Kiudang
- Kampung Pad Nunok
- Kampung Pangkalan Mau
- Kampung Batang Mitus
- Kampung Bakiau
- Kampung Kebia
- Kampung Luagan Timbaran
- Kampung Mungkom

- **Mukim Rambai**

- Kampung Rambai
- Kampung Merimbun
- Kampung Benutan
- Kampung Supon Besar
- Kampung Supon Kecil
- Kampung Lalipo
- Kampung Kuala Ungar
- Kampung Belabau
- Kampung Bedawan
- Hutan Simpan Bukit Ladan

- **Mukim Ukong**

- Kampung Ukong
- Kampung Bukit
- Kampung Long Mayan
- Hutan Simpan Andulau
- Kampung Pak Bidang
- Kampung Pangkalan Ra'an
- Kampung Sungai Damit Pemasang

Tempat-tempat Menarik

Pantai Seri Kenangan adalah salah sebuah pantai yang terkenal di Negara Brunei Darussalam. Para pengunjung pasti akan terpukau dengan keindahan pemandangan pantai. Selain berkelah, pengunjung juga boleh memancing di Sungai Tutong yang berhadapan dengan pantai tersebut. Pondok-pondok rehat kecil juga didirikan di sepanjang kawasan pantai. Taman mini permainan, padang permainan bola pantai, restoran dan tandas juga antara kemudahan yang terdapat di pantai tersebut.

Pantai Persiaran Pengkalan Pinang, Penanjong merupakan salah sebuah lagi pantai yang terletak di Daerah Tutong, dirasmikan dalam bulan Jun 2010 setelah selesai kerja-kerja menaik taraf. Pondok-pondok rehat

kecil juga turut dibina bagi kemudahan pengunjung. Bagi penggemar kulit kerang dan anak-anak kecil pasti akan menggemari pantai ini kerana di sini terdapat banyak kulit kerang.

Pantai Peranginan Sungai Basong terletak di Pekan Tutong dan mudah dikunjungi memandangkan kedudukannya berdekatan dengan jalan raya utama menghala ke Pekan Tutong. Taman tersebut menawarkan para pengunjung dengan pemandangan segar sesuai untuk aktiviti riadah berjalan kaki dan mendaki. Selain dari itu, di dalam taman ini juga terdapat replika rumah mini beberapa etnik Brunei seperti Puak Kedayan dan Puak Dusun. Kemudahan seperti surau, pondok-pondok rehat kecil, tandas dan restoran juga terdapat di sini.

An aerial photograph of the Tasek Merimbun wetland. The image shows a vast expanse of water interspersed with numerous small, lush green islands and peninsulas. In the background, a dense, dark green forest covers the hills under a clear blue sky. The water reflects the sky and the surrounding greenery.

Taman Warisan Tasek Merimbun adalah sebuah taman yang diwujudkan bagi tujuan memberikan perlindungan kepada pembiakan hidupan liar, mengekalkan flora dan fauna; dan sebagai tempat penyelidikan saintifik dan kajian. Tasek Merimbun diisytiharkan sebagai salah satu Taman Warisan Kebangsaan ASEAN pada 20 November 1984.

Tamu dan Pasarneka Serampangun terletak berhampiran Pekan Tutong. Pasarneka ini menjual pelbagai produk termasuklah buah-buahan dan sayur-sayuran segar, bunga-bunga, binatang peliharaan, makanan dan minuman serta pakaian. Pasar ikan juga ada di sana. Harga yang ditawarkan juga berpatutan. Hari yang paling sesuai untuk berkunjung ialah pada setiap hari Khamis apabila para peniaga berkumpul di sini untuk menjual produk-produk terbaik mereka.

DAERAH TUTONG 31

Taman Persiaran Tumpuan Telisai dengan keluasan kawasan dua hektar di mana terdapat sejumlah jenis pokok unik dan menarik seperti Penaga laut (*Callophylum inophyllum*), Ketapang (*Terminalia catappa*), Kulimpapa (*Vitex pubescens*). Taman ini terletak bersebelahan laut dan menawarkan skop yang lebih luas bagi peluang-peluang rekreasi.

Beberapa tempat-tempat menarik yang lain di daerah ini termasuk:

- Pantai Pengasing, Kampung Sengkarai
- Tutong Riverfront, Pekan Tutong
- Gerai Selera Tutong
- Arca Warisan Emas 60
- Bukit Ambok, Kampung Suran
- Pulau Tanjong Maya
- Telaga Mandian Puteri
- Taman Hutan Nak Pulau

- Bukit Kukub, Kampung Bukit Udal
- Tamu Kampung Long Mayan
- Wasai Bedanu, Kampung Kiudang/Mungkom
- Wasai Batu Mapan, Kampung Pad Nunok
- Gerai KM 28, Kampung Kupang
- Rumah Warisan, Kampung Kupang
- Pantai Danau
- Gerai Mukim Telisai
- Tasek Medit
- Kampung Kebubok Long House
- Gerai Kampung Merimbun
- Gerai Rambai
- Tanaman Padi Keranching

Membeli-belah

Daerah Tutong mempunyai deretan kedai yang menjual pelbagai barangan daripada kraf tangan, pakaian dan keperluan harian tertumpu di Pekan Tutong.

Kemudahan Asas

Air

Bekalan air, sektor pembentukan dan saliran memainkan peranan penting dalam pembangunan sosio-ekonomi Brunei Darussalam. Ia merupakan penyumbang ke arah peningkatan kualiti hidup dan kesejahteraan orang ramai dan mencipta persekitaran yang sihat dan bersih.

Bekalan air paip mula disalurkan ke seluruh negara dalam tahun 1970-an. Pada awal tahun 1980-an, kerajaan telah merumuskan Pelan Induk yang bertujuan bagi menangani permintaan air bersih yang semakin meningkat disebabkan oleh pertumbuhan penduduk dan aktiviti-aktiviti pembangunan.

Pada penghujung Rancangan Kemajuan Negara (RKN) Ke-8, 99.9 peratus penduduk telah menerima bekalan air bersih berbanding dengan 99.7 peratus pada RKN Ke-7. Bekalan air disalurkan melalui empat sistem

bekalan air utama iaitu sistem air Brunei-Muara dan Tutong; sistem air Pantai Belait; sistem air Pendalaman Belait (Labi) dan sistem air Temburong.

Penduduk Daerah Tutong menerima bekalan air bersih dari Loji Rawatan Air Bukit Baru.

Melalui RKN 2007-2012, tumpuan sektor air adalah: (i) memastikan sumber air itu bertambah dan boleh didapati walaupun semasa musim kemarau; (ii) meningkatkan keupayaan rawatan air bagi memenuhi permintaan dalam 20 peratus; (iii) dan mengurangkan pembaziran air dan meningkatkan kualiti air.

Sebagai sebahagian dari usaha untuk meningkatkan sumber air dan memastikan air tersebut akan mencukupi semasa musim kemarau, peningkatan dan pembinaan empangan di ulu Tutong dan Kargo di Sungai Belait bermula pada penghujung RKN Ke-8. Kedua-dua empangan ini mampu menyimpan sebanyak 89 juta meter padu air mentah.

Bekalan Elektrik

Agensi utama kerajaan terlibat dalam sektor ini ialah Jabatan Perkhidmatan Elektrik (JPE). JPE bertanggungjawab dalam penjanaan, penghantaran dan pembahagian daripada stesen-stesen janakuasa, selebihnya datang dari kawasan bandar, iaitu daripada Syarikat Pengurusan Janakuasa Berakas Sdn. Bhd. (BPMC) yang mempunyai stesen janakuasanya sendiri.

Rangkaian bebas di Brunei Darussalam terbahagi kepada tiga, dengan rangkaian operasi JPE pertama - meliputi Daerah Brunei-Muara, Tutong dan Belait - rangkaian dua, meliputi Daerah Temburong dan rangkaian ketiga meliputi Gadong, Jerudong dan Berakas.

Untuk memenuhi keperluan bekalan tenaga elektrik yang semakin meningkat, kerajaan telah membina Stesen Janakuasa Bukit Panggal di Daerah Tutong di atas sebidang tanah seluas 140 ekar. Stesen ini mula dibina pada 1 Julai 2005 menelan belanja sebanyak \$161,129,543.00 iaitu salah satu projek di bawah Rancangan Kemajuan Negara Ke-7. Ia siap dibina pada 28 Januari 2008.

Berdasarkan Rancangan Kemajuan Negara 2007 - 2012 lebih banyak kerja penambahbaikan akan dilaksanakan untuk memenuhi keperluan bekalan tenaga elektrik yang semakin meningkat. Di Daerah Tutong, rancangan telah dibuat untuk menjalankan kerja-kerja perundingan bagi pembinaan cadangan Stesen Janakuasa Bukit Panggal fasa kedua menggabungkan stesen kuasa kitar.

Perubatan dan Kesihatan

Untuk memastikan semua lapisan rakyat menerima rawatan kesihatan yang sempurna, lebih banyak pusat kesihatan telah dibangunkan dan kerajaan menyediakan rawatan kesihatan secara percuma kepada semua warganegaranya.

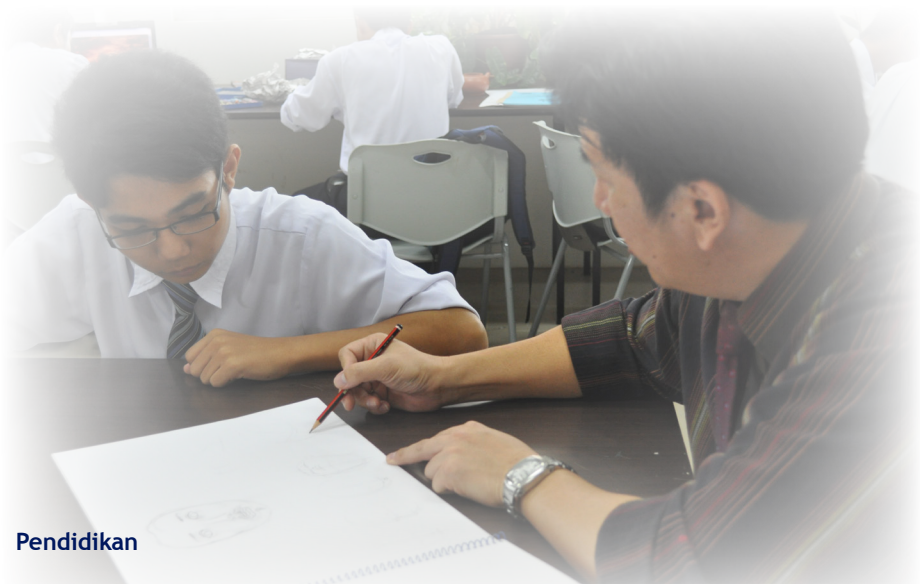
Di Daerah Tutong, Hospital Pengiran Muda Mahkota Pengiran Muda Haji Al-Muhtadee Billah merupakan hospital utama yang menempatkan 138 buah katil. Didirikan pada tahun 1997, hospital ini dilengkapi dengan peralatan perubatan berteknologi tinggi.

Ia mempunyai perkhidmatan komprehensif termasuk bahagian pesakit luar; kemalangan dan kecemasan; pediatrik; obstetrik dan ginekologi; fisioterapi; psikiatri; pembedahan umum; klinik pergigian; klinik telinga, hidung dan kerongkong; klinik mata; fisioterapi; wad terapi dan pesakit dalam.

Perkhidmatan Doktor Terbang juga disediakan bagi penduduk pedalaman Daerah Tutong terutama kepada penduduk-penduduk di Kampung Mapol dan Supon Besar.

Sebagai tambahan, terdapat empat buah pusat kesihatan ditempatkan di Pekan Tutong, Kampung Sungai Kelugos, Kampung Telisai and Kampung Lamunin. Manakala klinik bergerak juga disediakan bagi penduduk di Pekan Tutong, Kampung Sungai Kelugos, Kampung Lamunin, Kampung Telisai dan Kampung Rambai.

Di bawah Rancangan Kemajuan Negara 2007-2012, sejumlah projek telah direncanakan bagi memastikan perkhidmatan penjagaan kesihatan dan perubatan yang lebih efisien. Di Daerah Tutong, sebuah pusat dialisis juga akan dibangunkan bagi memberikan kemudahan khususnya kepada penduduk-penduduk tempatan terutama mereka yang perlu menjalani rawatan dialisis.

Pendidikan

Brunei Darussalam baru-baru ini telah melancarkan sistem pendidikan baru dikenali sebagai Sistem Pendidikan Negara Abad Ke-21 (National Education System for 21st Century) atau SPN21. Pelaksanaan SPN21 bertepatan dengan perubahan teknologi yang semakin cepat dan untuk memenuhi kehendak sosial dan persaingan ekonomi di abad ke-21 dan melengkapkan para pelajar dengan kemahiran abad ke-21.

Kerajaan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam meletakkan pendidikan sebagai salah satu keutamaannya melalui Wawasan Negara 2035, yang mengimpikan untuk mencapai rakyat berpendidikan, berkemahiran tinggi dan berjaya. Maka, pendidikan kelas pertama dicari yang menyediakan peluang untuk setiap warganegara dan penduduk bagi memenuhi keperluan pertukaran ekonomi dan menggalakkan pembelajaran seumur hidup dan juga

pencapaian terbaik di bidang sukan dan kesenian. Kejayaan ini akan diukur dengan standard/piawaian tertinggi antarabangsa.

Maka pendidikan telah diberikan secara percuma kepada rakyat negara ini dan langkah-langkah telah diambil bagi memastikan setiap warganegara menerima pendidikan yang sempurna, ditingkatkan dengan penguatkuasaan Perintah Pendidikan Wajib, 2007.

Institusi pendidikan termasuk rendah, menengah dan pengajian tinggi dibina di seluruh negara dan lebih banyak institusi akan dibina berasaskan permintaan dan pertambahan penduduk.

Oleh itu, di Daerah Tutong sahaja, terdapat lima buah sekolah menengah dan 29 buah sekolah rendah awam; dan lima buah sekolah swasta yang dikendalikan secara persendirian.

Rancangan Perumahan Negara

Kerajaan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam telah memperkenalkan pelbagai skim semenjak awal 1950-an bagi melaksanakan dasarnya untuk menyediakan tempat tinggal/kediaman yang sempurna kepada semua warganegara, dengan warganegara mempunyai hak ke atas rumah mereka sendiri.

Program penempatan semula bermula seawal 1951 apabila penduduk-penduduk Kampung Bendahara Lama dari Kampung Ayer atau penempatan semula penduduk Kampung Ayer dipindahkan ke Kawasan Penempatan Bunut, Mukim Kilanas pada tahun 1953.

program serupa turut dijalankan bagi penduduk Kampung Burong Pingai Berakas, Kampung Pancha Delima, Kampung Bakut Pengiran Siraja Muda, Kampung Anggerek Desa dan Kampung Orang Kaya Besar Imas, semuanya di Mukim Berakas

Pada tahun 1954, jabatan ini juga terlibat sama dalam penempatan semula Kampung Jaya Setia dan Kampung Jaya Bakti, kedua-duanya di Mukim Berakas.

Dalam tahun 1960, kerajaan membina dua kawasan perumahan di Berakas, iaitu Kampung Setia Bakti dan Kampung Jaya Setia, untuk penduduk Kampung Ayer yang menerima tawaran kerajaan untuk berpindah ke darat.

Satu kaji selidik seluruh negara telah dijalankan pada tahun 1970 untuk mengenal pasti keperluan perumahan bagi orang ramai. Maka hasilnya, skim perumahan pertama diperkenalkan, Rancangan Perumahan Negara (RPN) Lambak Kanan yang menyediakan tapak kira-kira 810 hektar menyediakan 84 buah rumah di bawah Fasa Pertama telah siap dan diperuntukkan untuk pemohon-pemohon yang berjaya pada awal 1986.

Lebih banyak skim perumahan dan yang seumpamanya telah diperkenalkan termasuk Skim Kurnia Rakyat Jati (STKRJ), Tanah Lesen Tumpang Sementara (TOL) dan Skim Infill (IS).

Rancangan Perumahan seumpama itu juga turut dilaksanakan di Daerah Tutong, iaitu Skim Perumahan Negara Bukit Beruang; Skim Perumahan Rakyat Jati Kampung Lugu; dan Skim Perumahan Rakyat Jati Kampung Telisai.

Jalan Raya

Penduduk negara ini menikmati infrastruktur jalan raya yang selesa dan ini terbukti dengan laporan Indeks Persaingan Global 2008 / 2009 - Forum Ekonomi Dunia yang menyatakan kualiti jalan raya di Negara Brunei Darussalam berada di kedudukan ke-28 daripada 134 ekonomi utama; ke-7 di Asia dan ke-3 di Asia Tenggara.

Pihak kerajaan juga sentiasa memastikan kualiti infrastruktur jalan raya dalam keadaan yang baik dan ini dapat dilihat melalui Rancangan Kemajuan Negara (RKN) 2007-2012, sebanyak B\$600 juta telah diperuntukkan untuk perancangan dan pembangunan rangkaian jalan raya seluruh negara. ini termasuk projek lebuh raya, penurapan, pemeliharaan dan pelapisan.

Pada tahun 2008, panjang jalan raya di negara ini ialah 2,972.11 kilometer termasuk 2,737,90 kilometer jalan

raya negeri, 130.35 kilometer jalan raya daerah dan 103.76 jalan raya Angkatan Bersenjata Diraja Brunei.

Melalui RKN 2007-2012 lebih banyak projek akan diteruskan untuk meningkatkan infrastruktur jalan raya termasuk di Daerah Tutong termasuklah memperbaiki tanah susur di lokasi yang berlainan; meningkatkan keupayaan jalan raya dengan densiti tinggi di kawasan pendalaman dan menggantikan laluan jejambat kayu.

Melalui RKN 2007-2012 lebih banyak projek akan diteruskan untuk meningkatkan infrastruktur jalan raya termasuk di Daerah Tutong termasuklah fasa tiga penggantian jambatan-jambatan kayu; pembinaan jalan-jalan kecil sepanjang Kampung Batang Mitus, Kampung Kebia, jambatan Penapar ke Lubok Pulau; dan fasa pertama melebarkan jalan ke atas Jalan Lamunin (tambak).

Pertanian

Dalam usaha untuk memperlakukan ekonomi, penekanan diberikan kepada sektor pertanian, salah satu sektor yang mempunyai potensi besar untuk diterokai bagi kepentingan ekonomi.

Terdapat pertumbuhan positif di sektor pertanian yang mana keluaran kasar hasil pertanian pada 2008 menunjukkan ternakan menyumbang kepada \$131.6 juta, \$41.35 juta hasil pertanian dan \$52.53 juta hasil pemprosesan agri-makanan membawa kepada lebih \$200 juta pendapatan berbanding hanya \$113.02 juta pada 1999, iaitu 99 peratus kenaikan.

Sementara, wawasan bagi industri agri-makanan ialah untuk meningkatkan jumlah jualan kepada \$340 juta pada 2013, yang mana peningkatan sebanyak 512 peratus berbanding 2008 dengan \$52.53 juta.

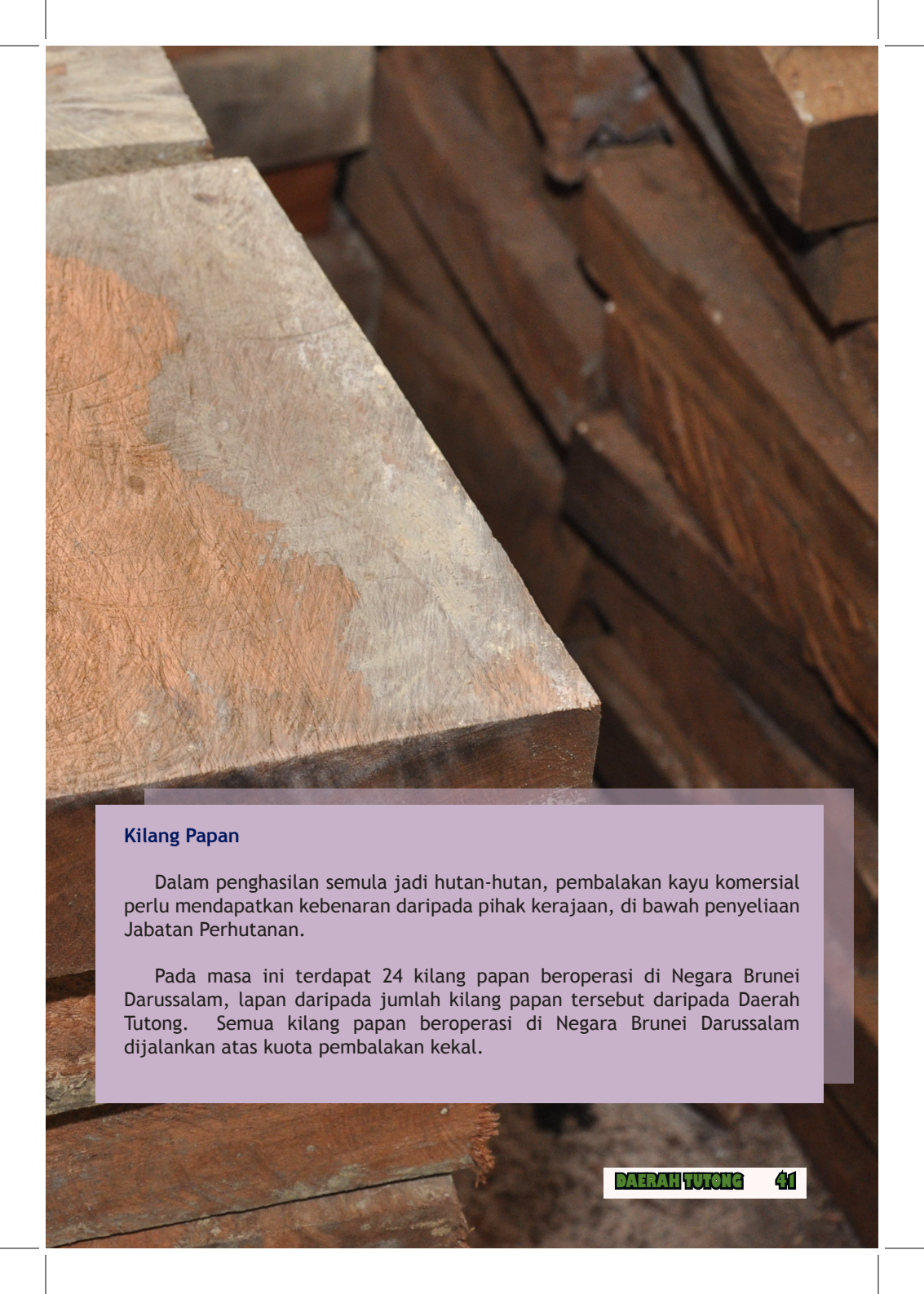
Tahun 2009 menunjukkan peningkatan yang membanggakan dalam sektor penanaman padi. Dengan penuaian Beras Laila, usaha menuju kemampuhan terhadap keselamatan makanan stabil melalui penghasilan beras menjadi lebih ketara. Ia mempunyai kebolehan untuk dituai dua kali setahun dan mempunyai tahap mikro nutrien yang bersesuaian dengan kandungan karbohidrat dan fiber yang rendah serta berprotein tinggi.

Sebuah kawasan seluas 3,804.15 hektar telah diwartakan sebagai kawasan pembangunan pertanian di Daerah Tutong iaitu:

- Kawasan Pembangunan Pertanian Sungai Paku, Mukim Telisai
- Kawasan Pembangunan Pertanian Kupang
- Kawasan Pembangunan Pertanian Maraburong
- Kawasan Pembangunan Pertanian Birau (Penempatan Peladang)
- Kawasan Pembangunan Pertanian Pad Nunok/Sungai Burong, Kiudang
- Kawasan Pembangunan Pertanian Batang Mitus (Halaman)
- Kawasan Pembangunan Pertanian Bang Nukat, Lamunin (GP.133)
- Kawasan Pembangunan Pertanian Birau (Stesen)
- Kawasan Pembangunan Pertanian Batang Mitus (Buah-buahan)
- Kawasan Pembangunan Pertanian Bang Nukat, Lamunin (GP.400)
- Kawasan Pembangunan Pertanian Sungai Supon Besar
- Kawasan Pembangunan Pertanian Tanjong Maya
- Kawasan Pembangunan Pertanian Supon Kecil*

(*) Kawasan baru untuk penanaman padi dalam proses untuk diwartakan

Daerah Tutong juga dikenali sebagai pengeluar padi negara di mana pada tahun 2009, kawasan tanah seluas 129.41 ekar telah diperuntukkan. Dalam 2009 sahaja, Daerah Tutong telah menuai 190.37 tan metrik padi melibatkan 425 peladang.

Kilang Papan

Dalam penghasilan semula jadi hutan-hutan, pembalakan kayu komersial perlu mendapatkan kebenaran daripada pihak kerajaan, di bawah penyeliaan Jabatan Perhutanan.

Pada masa ini terdapat 24 kilang papan beroperasi di Negara Brunei Darussalam, lapan daripada jumlah kilang papan tersebut daripada Daerah Tutong. Semua kilang papan beroperasi di Negara Brunei Darussalam dijalankan atas kuota pembalakan kekal.

Acknowledgements/*Penghargaan*

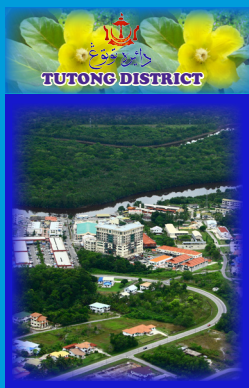
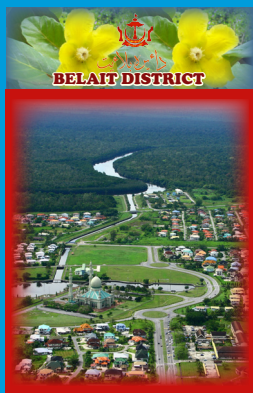
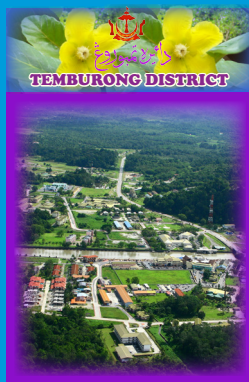
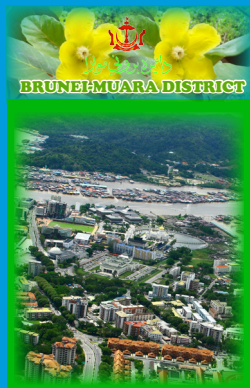
Warmest thank you to editorial team for making it possible, and a special thank you to the Photography & Audio Visual Division, Haji Ariffin Mohd Noor and Ak Abu Bakaruddin Shah Dinny Pg. Haji Kamaruddin as without their colourful and signifiant pictures, it would have been impossible to publish this book.

Special thank you also goes to Noriah Haji Abd Hamid, Head of Information's Tutong District Branch for your support and cooperation.

.....

Ribuan terima kasih kepada para sidang redaksi yang telah sama-sama bekerjasama dalam menerbitkan buku ini; juga ucapan terima kasih khusus untuk Bahagian Fotografi & Audio Visual serta penyumbang-penyumbang gambar persendirian, Haji Ariffin Mohd Noor dan Ak. Abu Bakaruddin Shah Dinny bin Pg. Haji Kamaruddin, tanpa gambar-gambar mereka yang berwarna-warni dan penuh makna, adalah mustahil untuk menerbitkan buku ini.

Ucapan terima kasih khusus ditujukan kepada Noriah Haji Abd Hamid, Ketua Penerangan Cawangan Daerah Tutong atas kerjasama dan sokongan beliau.

Published by English News Division
Information Department, Prime Minister's Office
Brunei Darussalam

Diterbitkan oleh Bahagian Berita Inggeris
Jabatan Penerangan, Jabatan Perdana Menteri
Negara Brunei Darussalam